

Волошук Л.В.,

доцент Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат філологічних наук

КИЇВСЬКИЙ ПРОСТІР У РОМАНАХ ЛЮКО ДАШВАР І МАРИНИ ГРИМИЧ

У статті представлена художня візія київського простору у романах сучасних українських авторів Люко Дашвар і Марини Гримич.

Ключові слова: місто, київський простір, художня візія, урбаністична картина, поліфонізм.

Сьогодні закономірним є інтерес до образу міста, адже у зв'язку з модифікацією літератури художня структура міста пройшла складний еволюційний шлях — позиція міста не лише постає на рівні образу-персонажу, який виступає у творі самостійною домінантою, а й визначається як символ передачі загальнолюдських цінностей. На думку А. Степанової, місто як суб'єкт переходу являє собою самоцінний і самодостатній простір, в якому відбувається зміна соціальних формацій, культурних парадигм, типів культурної свідомості, вироблених і закріплених естетичною думкою¹. Потрапляючи у місто людина (суб'єкт) переносить набутий до цього досвід на місто (об'єкт), відбувається соціальна адаптація, зміна парадигми свідомості, а соціальна нерівність, скуті можливості для задоволення соціальних потреб ускладнюють цей процес, адже урбаністичним має стати не тільки життя, а й свідомість, мислення людини.

За визначенням Л. Стародубцевої, «урбанізується» не лише ландшафт Землі, не лише спосіб життя людства, а й думка людини: місто стає фундаментальним елементом мови образного мислення і метафорою свідомості... Місто й свідомість стають структурно, поняттєво, образно подібні².

«Всі дороги ведуть у місто. Місто — це місце зустрічей. Міста — вузли, якими зв'язані економічні і соціальні процеси. Це центри тяжіння всіляких сил, якими живе людське суспільство. У містах зародилася вся зростаюча динаміка історичного розвитку. Через них здійснюється розкриття культурних форм», — писав Н. Анциферов у «Книзі про місто»³. Місто — одне з найповніших втілень культури, найконкретніший культурно-історичний організм, який сприймається у зв'язку з природою, доступне нам не лише в частинах, фрагментах, як кожен історичний пам'ятник, але й у своїй цілісності; нарешті, місто не лише минуле, воно живе з нами своїм сучасним життям, житиме і після нас.

Здатність міст породжувати пов'язаний з ними літературний текст визначається як особливістю метафізичної аури, так і специфікою менталітету нації або особи-реципієнта. В українській літературі сформувалося кілька міських текстів. Вже досить досліджений, хоча і не закритий у своїх наукових кордонах, київський текст. До питання міста в літературі зверталися дослідники: Н. Анісімова, Г. Горнова, М. Каган, Т. Пастух, О. Севрук, А.В. Соколова, В. Фоменко, В. Топоров, О. Харлан⁴ та ін. Зробимо спробу окреслити деякі художні ознаки київського простору у романах Люко Дашвар та Марини Гримич.

¹ Степанова А. Місто на межах: естетичні грані образу в літературі перехідних епох [Електронний ресурс] / А. Степанова. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apsf_lil/2009_22/stepanova.pdf/

² Стародубцева Л. Город как метафора урбанизируемого сознания / Л. Стародубцева // Урбанизация в формировании социокультурного пространства : сб. науч. трудов. — М. : Наука, 1999. — С. 87.

³ Анциферов Н. Книга про місто / Н. Анциферов. — Л., 1926. — С. 3.

⁴ Анісімова Н. Художні моделі топосу міста в поезії вісімдесятників / Н. Анісімова. // Слово і час. — 2008. — № 2. — С. 33–43; Горнова Г. Феномен города в духовном мире человека / Г. Горнова. — Омск : Изд-во ОмГТУ, 2005. — 392 с.; Каган М. Культура города и пути ее изучения / М. Каган // Город и культура. — М., 2000; Пастух Т. Роман «Місто» Валер'яна Підмогильного. Проблеми урбанізму та психологізму / Т. Пастух. — Луганськ, 1999; Севрук О. Урбаністичний простір у романах Юрія Андруховича / О. Севрук // Слово і час. — 2010. — № 3. — С. 70–80; Степанова А. Місто на межах: естетичні грані образу в літературі перехідних епох [Електронний ресурс] / А. Степанова. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apsf_lil/2009_22/stepanova.pdf/; Топоров В. Текст города-девы и города-блудницы в мифологическом аспекте / В. Топоров // Исследования по структуре текста. — М., 1987; Фоменко В. Місто і література: українська візія / В. Фоменко. — Луганськ : Знання, 2007. — 312 с.

Події роману «Рай.центр» Люко Дашвар, дипломантки 2009 р. Всеукраїнського конкурсу «Коронація слова», відбуваються у Києві, який виступає у певних часово-просторових зв'язках, соціальних позиціях, визначених модулях, розумінні «чужого» і «свого», поліфонічних узагальненнях. Мозаїчне полотно сповнене реальних і романтичних описів, «де золоті куполи церков вищі за дахи будинків. Фролівський монастир, Покровська церква, Богородиці Пирогощі, Миколи Притиска, Іллінська, Христо-Воздвиженська, дзвіниця церкви Миколи Доброго, Набережно-Микільська та Різдва Христового, де Кобзаря відспівували... А над ними — Андріївська. А в повітрі — Божа благодать від передзвону. А під ногами земля з ясною пам'яттю. Її спогадами проростають дерева, дихають кам'яні стіни»⁵ Місто у творі — об'єкт змінний, трансформуючий, що набуває ознак раю і пекла, гріховного і святого, величного і нищого, справжнього і надуманого, реального і міфічного, сакрального і профанного. Місто з парадигмою певних топосів (монастирі, церкви, куполи, будівлі, вулиці, набережні, клуби, площі) створює особливий колорит для вільної комунікації, місце для спілкування, особливий космос — двадцятисемиметровий космос на Костянтинівській на Подолі, космос козацьких часів, космос жирного життя «Царського села», космос урбаністичного простору.

Життя у Києві трьох студентів, що приїхали до столиці з метою підкорити її, пов'язані з космосом на Подолі: «Тижні зо два Макар з Гоциком пристосовували свої космоси для співіснування у двадцяти семи квадратних метрах плюс веранда. Результати надихали. Крім незручності спати разом і різних розмірів одягу і взуття, вважається нездоланною перешкодою для спільного студентського проживання, бо нащо такий сусід по кімнаті, коли ти в його джинси не влізеш, їм обом було по двадцять, вони обидва четвертий рік навчалися у столиці, любили однакові пиво, кіно і музику, шалено вболівали за київське «Динамо», дуже поважали кросівки «Nike» і команданте Гевару, ненавиділи метросексуалів, а не вбивали їх тільки тому, що купили одну на двох туалетну воду «CHIC for men» від Кароліни Геррера»⁶.

У романі спостерігаємо за особливим колоритом Подолу, що яскраво виписаний автором у картині Житнього ринку: «З Костянтинівської повз Житній ринок, обложений приїжджими селянами, як гланди ангіною. Торби порозкривали, копійчину на свіжому повітрі вторговують, бо у павільйоні за торгове місце гарно платити треба, а де його взяти? “Картопелька, картопелька...”, “Грибочки, пані...”, “Скуштуйте хрону! Язика обпечете. Чи вам лагідного? Є, є...”, “Віники, торішній гарбуз ще добрий, квашена... О-ой! Нема нічого! Складайтеся, люди!” Ага! Значить, хтось узрів погон міліцейський. Картопельку в торбу, торбу на спину, за ріг, звідти — тьху ти, прости, Господи! Це ж і не міліціонер зовсім. ДАІшник, здається, а для нього всі, хто без керма, не існують. Назад до ринку. Торби порозкривати. “Картопелька, картопелька”...»⁷.

Письменниця визначає столицю через властивий їй поліфонічний соціум, репрезентуючи його як ряд соціальних типів: студент «Політехніки» Саня Макаров, майбутній філолог Гоцик, студентка Києво-Могилянської академії Люба, перукарка Ліда, помічниця парламентаря Мартазавра, випускник Лондонської школи економіки Макс, лікар Іван Степанович Гусько, колишній комсомольський функціонер Володимир Сердюк. У соціум ХХІ ст. виписано і козаків сердег — кумів Свирию та Микишку, які через 340 років завітали на землю, щоб побувати у раю (цікаво, що їх можуть бачити тільки ті, на кому гріха нема). Сьогодні студент Гоцик заздрить їм, адже класне життя прожили: «Кажете, серденята найманцями були? Так, добрі люди. Найнялися життя віддати за Україну і гетьмана Дорошенка. Навколо цього гуртувалися, роду-племені не питали — українці, валахи, московіти, навіть жиди з ляхами серед сердоків були, — одну істину знали: просити — тільки Бога, помирати — тільки заради рідної землі, жити — тільки у звитязі, тому не знали: у бою — страху, до зради — пощади, після бою — суму й печалі»⁸.

Величність сердег усвідомлюється і через неможливість сьогоднішніх молодих щось змінити, адже Київ вцент розбиває сподівання студентів: Макар мріє назавжди покинути Україну, Гоцик — забрати маму з Португалії і розводити коней, а Люба гине, адже не може пристосуватися і стати такою, як всі. Символічною є фінальна картина: «...столиця височіла на горизонті темною могутньою

⁵ Дашвар Л. Рай.центр [Текст] / Л. Дашвар ; худож. О. Маслов. — Х. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2009. — С. 14–15.

⁶ Там само. — С. 16–17.

⁷ Там само. — С. 22.

⁸ Там само. — С. 233.

хмарою. Такою могутньою, що здавалося, чи до неба сягне і затулить його, чи розповзеться по землі, залле її собою аж до кордонів. Сонце блимнуло. Розігнало хмару, не лишивши тій і краплі лякливої сили»⁹. Отже, краса міста там, де зовсім відсутні люди, тільки там гарно і затишно.

У романі «Мати все» Люко Дашвар, як і в попередньому творі «Рай.центр», основні події відбуваються у Києві — Поділ, Троєщина, Оболонь, Куренівка, Нивки, Печерськ. Автор визначає образи-персонажі через призму їх проживання, а саме: п'ять поколінь лікарської династії — це Поділ, багатодітна незаможна родина — Троєщина. Таким чином, район проживання у Києві формує соціальний статус людини, що, в свою чергу, породжує злість і ненависть: «Стас ніколи не стане їй рівнею. І справа не в грошах. Серед багатих ідіотів повно — як штучних діамантів у ювелірному салоні. Сяяти сяють... Ні, справа не в грошах. Поруч із Лідєю Стас хронічно відчуватиме себе гіршим»¹⁰. Водночас, коли людина не знаходить злагоди з собою, вона шукає підтримки іноді не тільки серед «своїх», а й серед тих, хто набагато нижчий за соціальним статусом, але може вислухати, зрозуміти і підтримати: «Ліда міцніше перехопила валізу, побрехала в бік Межигірської. До порожнього будинку, де Марк, щури і батарея. А коти помирають. Хай він її вислухає! Хоча б і за гроші! Їй треба... Треба виплакати».

...У покинутому домі горіла мала свічка, і від того він скидався на забутий Храм»¹¹.

Люко Дашвар, намагаючись вивести персонажів із негарздів і непорозумінь, прокладає шлях до високого і святого — дорогу до Храму: «Ліда робила гак і спочатку йшла на «своє місце»: повертала до Лаври, ішла повз лаврський мур, зводила очі до золотих маківок, доходила до мистецької галереї і повертала праворуч, на вузьку, непримітну доріжку. Устелена старовинною бруківкою, захована у деревах, вона стриміла вгору, до невеличкого майданчика, звідки видно не тільки весь лівий берег Києва, а й синьо-зелений безкрай за ним. Майданчик обривався кручею. Падав до Дніпра. Здавалося, стоїш на затишній і аж ніяк не пафосній вершині світу. А якщо ще Бога шукаєш, то варто лише озирнутися праворуч — і золоті лаврські маківки, що до них треба знизу вгору линути, тут на рівні очей, поруч. Варто лише простягнути руку...»¹² Вустами своїх персонажів автор наголошує, що справжньою людиною може бути тільки на землі, адже в місті вона задихається.

У 2011 р. видано роман «Биті є. Макар. Книга 1» Люко Дашвар, що є продовженням «Рай.центру». У творі стикаємося із різноманітними образами нашого сьогодення, які проживають у різних районах Києва: Оболонь, Русанівка, Лівий берег, ДВРЗ, Дарниця, Поділ. Район проживання формує певні стосунки, поведінку, соціальну приналежність тощо. У романі розповідь про життя колишнього студента «Політехніки» Сані Макарова, якому вдалося в матеріальному і соціальному плані піднятися вище, але, як він зазначає, життя перетворилося на нічир, тобто на глуху ніч і безнадійний вечір: «Один нескінченний, виснажливий нічир — беспорядна полохлива метушня у безнадійній темряві»¹³. У творі проведено чітку паралель між «господарями життя» і тими «тисячами, мільйонами громадян, які щодня добровільно погоджуються на всілякі паскудства — несправедливу зарплатню, побиті шляхи, начальників ідіотів, зіпсовані продукти, отруєні воду і повітря, гнілі перспективи і ще більш гніле існування... І відчайдушно ненавидять собі подібних за ту згоду жити в багні»¹⁴.

Дисгармонійність існування підкреслена зображенням персоніфікованої столиці: «Київ проти. У Києва свої прокляття. Жене автівки шляхами-венами, а вони тромбами — хоч вий. Уже і вітер помагати взявся — підняв куряву, підганяє — цабе! Та де! Верещать клаксонами, залізом труться, наче мить — і не втримаються, злигаються і перетворюються на один величезний рухливий організм із металобрухту»¹⁵. У романі пейзажні замальовки подаються через призму розуміння психологічного стану персонажів і, по суті, є тлом, на якому відбуваються події: «Порожні вулиці просиналися від

⁹ Дашвар Л. Рай.центр [Текст] / Л. Дашвар; худож. О. Маслов. — Х. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2009. — С. 269.

¹⁰ Дашвар Люко. Мати все [Текст] / Люко Дашвар; передм. О. Герасим'юк; худож. О. Маслов. — Х. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. — С. 48.

¹¹ Там само. — С. 287.

¹² Там само. — С. 297.

¹³ Дашвар Люко. Биті є. Макар. Книга 1 / Люко Дашвар. — Х. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. — С. 13.

¹⁴ Там само. — С. 209.

¹⁵ Там само. — С. 125.

руху перших поодиноких авто, густий туман розгойдував меч у руці Батьківщини-Матері, бродячі пси кволо перетинали проїжджу частину з упевненістю пішоходів на смузі, і тільки повсюдні горобці цвірінчали на тій же істеричній ноті, що й завжди»¹⁶. Люко Дашвар можна назвати майстром імпресіоністичної картини, адже вона живописує текст: «Жовтень заливав дорогу сльозами розчарувань. Нічого в жовтня не виходило — знай пудрив небо над Києвом блідою блакиттю, та вона не трималася, опадала темними хмарами. Хмари чіплялися за маківки церков, сходили водою, і, ніби від того, що одній хмарці плакати, інші теж схлипували, і дощ водностраль періщив по всьому місту ось уже третій день поспіль»¹⁷. Повернення Макара на Андріївський узвіз, Костянтинівську, тобто до свого космосу, є водночас логічним завершенням і початком нового етапу в житті, який визначає справжні істини, розуміння сакраментальності буття і повернення до самого себе.

Події роману «Егоїст» Марини Гримич (І премія 2003 р. Всеукраїнського конкурсу «Коронація слова») відбуваються у політизованому Києві початку ХХІ ст. Георгій Липинський, депутат Верховної Ради, аристократ, класний юрист, нащадок древнього роду, сприймає столицю через призму дитячих спогадів, адже «він виріс у центрі Києва, на маленькій і тихій вуличці, в чарівному закапелку. Усі кияни люблять Київ по-різному. Новоприбулі кияни по-своєму, так звані “гуртожитські кияни”, які отримали квартири після десяти-двадцяти років тимчасового і досить непевного статусу, — інакше, а народжені в Києві — зовсім по-особливому. Серед корінних киян вирізняються ті, хто народився і виріс у центрі міста. Це особлива порода киян. Для них найчарівнішим є не той музейний Київ із золотими банями і доглянутими парками, а саме такі затишні закапелки, яких зараз, на жаль, стає дедалі менше»¹⁸.

Образ Києва природний для Георгія: він виникає з його дитячих спогадів і протягом життя залишається магічним, священним, адже жив він на маленькій вуличці, що брала початок від Андріївського узвозу, «який у ті часи був не нинішнім взірцевим сувенірним купи-продаєм, а магічною крученою стежкою у королівстві зачарованих старих будівель з рипучими дерев'яними сходами, химерних будинків, де жили дивакуваті люди, зі своїми специфічними звичаями і уподобаннями, зовсім несхожі на тих, хто жив поза узвозом»¹⁹. Ностальгія за старим Києвом сповнена страху від того, що, блукаючи стежками свого дитинства, Георгій не знаходить звичних, таких теплих, рідних закапелків; сучасний Андріївський узвіз перетворився на ляльковий театр — від того гірко, адже забрали дитинство. Георгій живе у сучасному часі, але поєднує в собі і час історичний, більш справжній і місткий. Теза — «всі ми родом із дитинства» — може слугувати лейтмотивом образу, адже навіть тим, «які переїхали в місто, не так тяжко у їхній ностальгії за дитинством. Вони знають, що десь далеко є їхня старенька хата, стежки дитинства, до яких вони можуть щомиті повернутися. А повертаючись туди, побродивши день-другий по ностальгічним місцям, скинувши оскому, вони знову ставали нормальними дорослими»²⁰.

Для дітей старого Києва це неможливо — вони загублені в часі і просторі, «вони — немов ті, яких блуд водить по якомусь лісовому лабіринту і не виводить на узлісся. Вони шукають на місцях новобудов, реконструйованих районів сліди свого дитинства і не знаходять. І вони хворіють через це. Із жаждою чекають на сни, де бачать у подробицях кожную сходинокку, кожную лавочку, кожную схованку, кожне вікно...»²¹. У сучасних апартаментах, незважаючи на повний комфорт, холодно і незатишно. У творі постають спогади про булгаківський будиночок, Андріївську церкву, рідний Червоний корпус університету, Сінний базар, Десятинну, Тарасівську, Печерськ — і все це не просто назви, а прожите, передумане, ностальгійне відчуття. Спосіб життя, який нав'язує сучаснику місто, викликає страх, призводить до втрати ідентичності, розпачу, самотності, адже Київ для Георгія Липинського не просто місце народження — це самобутній світ дитинства, в якому все було прекрасне. Поступово втрачаючи це, ми втрачаємо себе, адже Київ у кожного свій.

¹⁶ Дашвар Люко. Биті є. Макар. Книга 1 / Люко Дашвар. — Х. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. — С. 167.

¹⁷ Там само. — С. 149.

¹⁸ Гримич М. Егоїст : роман / М. Гримич. — К. : ПП «Дуліби», 2006. — С. 40.

¹⁹ Там само. — С. 40.

²⁰ Там само. — С. 41.

²¹ Там само. — С. 41.

Київський простір у романах Люко Дашвар і Марини Гримич визначається множинністю і поліфонізмом художніх втілень — місто-космос (у кожного свій), місто-спогад, місто-міф. У творах протиставляється автентизм кожного об'єкта урбаністичним зрушенням, що викликані неблаганним часом і, зрештою, руйнують не тільки особливу ауру міста, але й мешканців, які тут живуть (чи виживають). У сучасному місті людина відчуває себе самотньою, занесеною у вир технізованого простору, що посилюється аксіологічною та емоційною напругою.

У романах зазначених авторів Київ змальовано через призму соціальних аспектів, просторових означень, географічних узагальнень, чуттєвих настроїв. Особлива харизма міста подається у рецепції персонажів — від формату реальних картин до містифікаційних урбаністичних візій. Отже, можна констатувати факт появи особливого київського простору у сучасній прозі, зокрема творах Люко Дашвар («Рай.центр», «Мати все», «Биті є. Макар. Книга 1») та Марини Гримич («Егоїст»).

Волощук Л.В. Киевское пространство в романах Люко Дашвар и Марины Грымыч

В статье представлен художественный образ киевского пространства в романах современных украинских авторов Люко Дашвар и Марины Грымыч.

Ключевые слова: город, киевское пространство, художественный образ, урбанистическая картина, полифонизм.

Voloshchuk L. Kyiv Area in the Novels of Liuko Dashvar and Maryna Grymych

The article presents the artistic image of the Kyiv area in the novels of contemporary Ukrainian authors Liuko Dashvar and Maryna Grymych.

Key words: city, Kyiv area, artistic image, urban painting, polyphony.

УДК 94(477).(1991–2011)

Ковпак Л.В.,

старший науковий співробітник відділу новітньої історії та політики Інституту історії України НАНУ, кандидат історичних наук

БАНКИ КИЄВА (1991–2011 рр.)

У статті висвітлюються питання становлення й розвитку банківської та фінансової системи в Україні, зокрема у столиці, після проголошення незалежності держави.

Ключові слова: банки Києва, грошова реформа 1996 р. в Україні, Національний банк України (НБУ), Асоціація українських банків (АУБ).

Тема становлення і розвитку банківської системи України та Києва після проголошення державної незалежності, а саме — у період 1991–2011 рр., в історичній науці є малодослідженою¹. Проте вона заслуговує на увагу не лише економістів або фахівців фінансової сфери, але й істориків з метою відтворення широкої картини суспільного розвитку Української держави та її столиці Києва на сучасному етапі.

¹ Київ. Енциклопедичне видання. — К. : Альтернативи, 2001. — 623 с.; Литвин В.М. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.) / В.М. Литвин. — К. : Наук. думка, 2001. — 559 с.; Грошова реформа 1996 р. // Енциклопедія історії України. — Т. 2. — К. : Наук. думка, 2004. — С. 222.